

Bebyggelseinventering inom Kungsängens övningsfält

Västra Ryds och Håbo-Tibble socknar
Upplands-Bro kommun, Uppland

Fredrika Mellander Rönn, Isa Lindqvist, Anna Ulfstrand

Rapport 1999:3

 STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM
Box 6176 102 33 Stockholm
Tel 08-690 69 60 Fax 08-32 32 72
Besöksadress: Klarahuset, Sabbatsbergsvägen 6

Bebyggelseinventering inom Kungsängens övningsfält, Upplands-Bro kommun

Förord

Stockholms läns museum har på uppdrag av Fortifikationsverket genomfört denna bebyggelseinventering som består av exteriör besiktning och fotodokumentation av 43 fastigheter inom Kungsängens övningsfält, Svea Livgarde. Inventeringen omfattar torp, mindre gårdar och sportstugor som idag hyrs ut som fritidshus. Syftet har varit att ta fram underlag för och genomföra en kulturhistorisk värdering av byggnaderna.

Innehåll

Förteckning över inventerade fastigheter	sid 1
Karta	sid...3
Sammanfattning	sid...4
Källor och litteratur	sid...7
Bebyggelseinventering	sid...8

Förteckning över inventerade fastigheter

Värderingen bygger på en exteriör okulärbesiktning. Interiören har ej besiktigats. Begränsade arkivstudier har genomförts. Värderingen har graderats i 1) Omistlig, 2) Värdefull och 3) Intressant. Se varje enskild blankett för en mer utförlig beskrivning och värdering. Nr – se karta, sid 3.

Socken

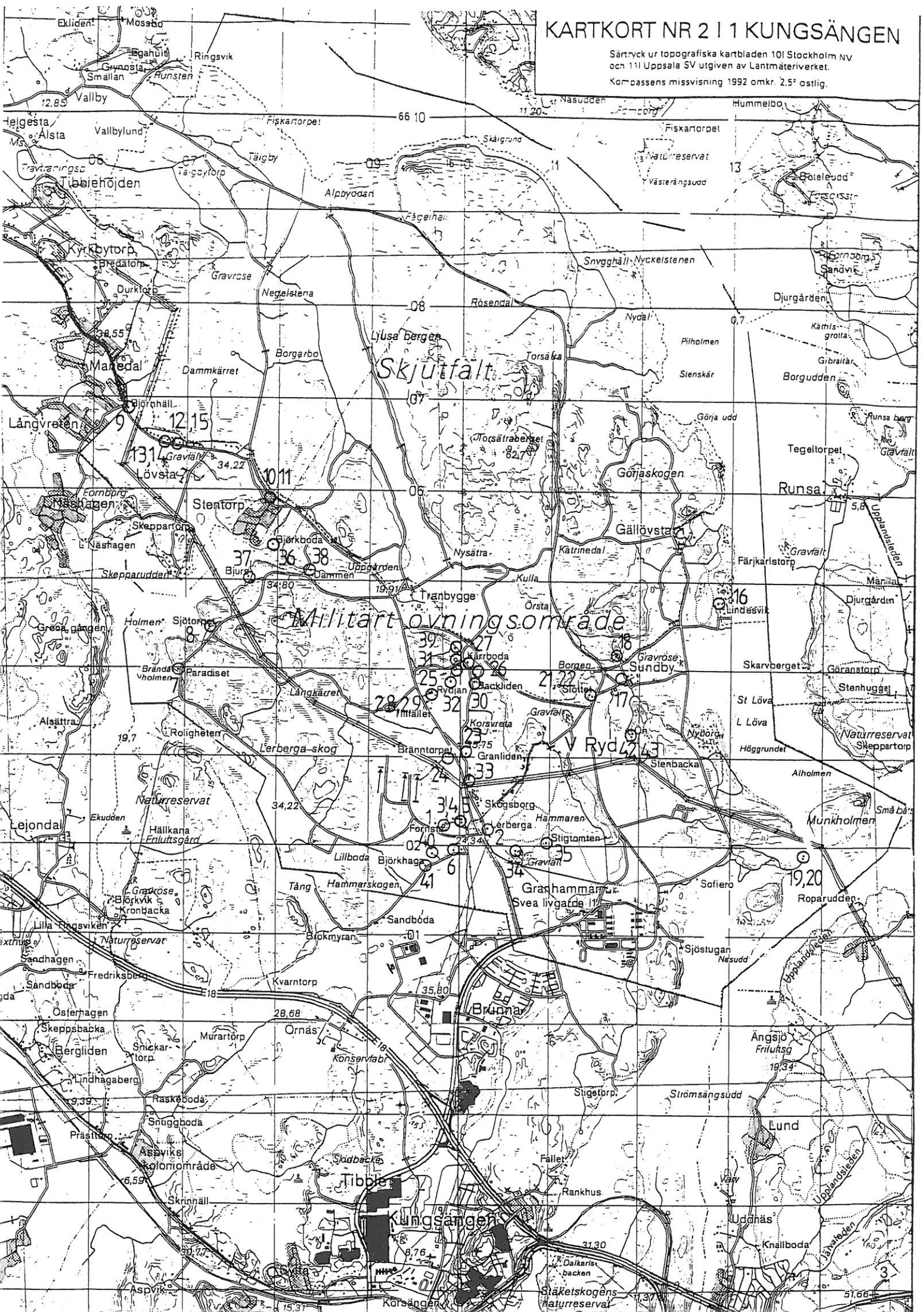
Äldre fastighetsbeteckning	Kart-nr/Namn	Kulturhistoriskt värde	
Västra Ryd			
Lerberga	1:6	1. Lilla Fornsta	3: intressant
	1:7	2. Konsum	3: intressant
	1:18	3. Lilleberg	-
	1:19	4. Solberga	2: värdefull
	1:19	5. Solberga Lillstuga	-
	1:23	6. Hackleback	3: intressant
Lillboda	2:1	7. Paradiset	2: värdefull
	2.1	8. Sjötorpet	2: värdefull
Håbo-Tibble			
Lövsta	1:2	9. Björnhäll	2: värdefull
	1:5	10. Fågelsången 2	2: värdefull
	1:6	11. Fågelsången 1	2: värdefull
			2: värdefull
	1:14	12. Klingzells stuga	-
	1:25	13. Lövsta 1:25	3: intressant
	1:26	14. Lövsta 1:26	3: intressant
	1:30	15. Lövsta 1:30	3: intressant
Västra Ryd			
Nibble	1:3	16. Lindesvik	3: intressant
Sundby	1:2	17. Magasinet	1: omistligt
	1:2	18. Gunnborgen	2: värdefull
	1:4	Tärnsund 19. Fiskarstugan	2: värdefull
	1:4	Tärnsund 20. Fiskarkojan	2: värdefull

Västra Ryd

Sundby	1:5	21. Slottet västra	2: värdefull
	1:6	22. Slottet östra	2: värdefull
Svedjesta	1:7	23. Nybygget	3: intressant
	1:8	24. Bränntorpet	2: värdefull
			2: värdefull
	1:13	25. Kottebo	-
	1:14	26. Kärrboda södra	3: intressant
	1:15	27. Kärrboda norra	3: intressant
	1:24	28. Rydjan	2: värdefull
	1:24	29. Lundvalls stuga	3: intressant
	1:26	30. Backliden	3: intressant
	1:27	31. Kärrboda västra	3: intressant/ 2: värdefull/ 2: värdefull
	1:36	32. Udden	3: intressant
	1:41	33. Villan	-
	Tibble	1:3	34. Hammartorp
1:3		35. Stigtomten	2: värdefull
Tranbygge	1:1	36. Björkboda	2: värdefull
			2: värdefull
	1:1	37. Bjurs	2: värdefull
	1:1	38. Dammen	2: värdefull
	1:1	39. Kärrboda	3: intressant 2: värdefull
Tång	1:3	40. Björkhaga norra	3: intressant
	1:9	41. Björkhaga södra	3: intressant
Väsby	1:7	42. Ön södra	2: värdefull
	1:8	43. Ön norra	3: intressant

KARTKORT NR 2 | 1 KUNGSÄNGEN

Särtryck ur topografiska kartbladen 101 Stockholm NV
och 111 Uppsala SV utgiven av Lantmäteriverket.
Kompassens missvisning 1992 omkr. 2,5° ostlig.

Sammanfattning

Ägoförhållanden och fastighetsbildning

Sedan 1960-talet ägs och förvaltas området av Fortifikationsverket. Här ligger I1, Svea livgarde. Största delen av området används som skjutfält. Ett antal byggnader har uppförts för Svea Livgardes behov. Ca 335 byggnader har rivits, varav 55 tillhörde Granhammars gods. Detta innebär att bebyggelsestrukturen i området har förändrats. Bland annat har ett stort antal torpmiljöer försvunnit. Ekonomibygnader som saknar användning har också rivits. Konsekvensen blir att återstående torp och gårdar blir än mer betydelsefulla för att förstå en äldre bebyggelsestruktur.

Inventeringens omfattning och innehåll

Inventeringen har utförts under november och december 1998 av antikvarie Fredrika Mellander Rönn och fotograf Anna Ulfstrand. I fältarbetet deltog också Isa Lindqvist, praktikant från Uppsala universitet. Rapporten innehåller en redovisning av varje byggnad på särskild blankett, samt svartvita fotografier i form av kontaktkartor. Allt dokumentationsmaterial förvaras på Stockholms läns museum

Sammanlagt inventerades 43 fritidshus, vilket inklusive uthus, kom att omfatta 136 byggnader. Urvalet har gjorts av Fortifikationsverket och består av f d torp, mindre gårdar, sportstugor och villor, som numera nyttjas av de anställda vid I1 som fritidshus. Syftet har varit att redovisa byggnadernas kulturhistoriska värde. Byggnaderna har beskrivits och fotograferats exteriört och det kulturhistoriska värdet har bedömts. Analys av sammanhängande kulturmiljöer har inte varit möjligt att göra utifrån materialet. Detta har heller inte ingått i uppdraget. Hembygdsföreningen "Kulturbojen" har lämnat värdefulla upplysningar om äldre tider. Övrigt källmaterial har förtecknats i en särskild litteraturlista.

Förklaring till några rubriker och uppgifter på inventeringsblanketten

De äldre fastighetsbeteckningarna ändrades sedan Svea Livgarde tagit över och bebyggelsen samlades av administrativa skäl under Granhammar 2:5 och Negelstena 1:2. I denna inventering har de äldre fastighetsbeteckningarna använts när så varit möjligt. Anledningen är att de äldre beteckningarna berättar om t ex relationen mellan huvudgård och torp. Gårdsnamn och torpsnamn är också en viktig del av kulturhistorien. Den äldre ekonomiska kartan från 1951, samt Fortifikationsverkets inventering från 1965 har legat till grund för rekonstruktionen av fastigheterna.

Inventeringen har skrivits in i databasprogrammet Access. För att kunna skilja de olika objekten åt följs fastighetsbeteckningen av en bokstav, där A oftast betecknar bostadshuset och B, C, D o s v olika uthus, alla på var sin blankett. Där *flera objekt* har samma fastighetsbeteckning (t ex Björkboda, Bjurs m fl: Tranbygge 1:1) betecknas de olika byggnaderna från A och i löpande följd. "Nummer" är Fortifikationsverkets egen nummerserie. Årtal "e u" bygger på uppgifter från Sveriges bebyggelse: landsbygden 1947, eller Fortifikationsverkets inventering från 1965.

Byggnadernas geografiska läge och karaktär

Området består av ett jordbrukslandskap med större och mindre gårdar. De flesta inventerade byggnaderna ligger i Västra Ryds socken, ett mindre antal i nordväst ligger i Håbo-Tibble. Till herrgårdsmiljön vid Sundby hör torpet Gunborgens, arbetarbostäderna Slottet samt det timrade 1700-talsmagasinet i allén. I nordväst ligger ett antal sportstugor, som avstyckades från Lövsta på 1950-talet. Här finns även de två torpen Björnhäll och Fågelsången. Bland övriga torp kan nämnas: Hammartorp och Stigtomten, under Tibble, Paradiset och Sjötorpet under Lillboda, Bränntorpet och Nybygget under Svedjesta, Bjurs, Dammen och Björkboda under Tranbygge, Fiskarkojan och Fiskarstugan vid Tärnsund under Sundby och Ön under Väsby. Vid Kärboda ligger dels ett f d torp, dels en grupp hus som har tillhört ett antal småbruk. Rydjan (Svedjesta) är troligen också ett f d småbruk, liksom Björkhaga (Tång). En arbetarbostad vid Lindesvik, samt ytterligare ett antal sportstugor och villor ingår också.

Kulturhistorisk värdering

Den kulturhistoriska värderingen har gjorts mot den bakgrunden att åtskilliga av det äldre jordbrukslandskapets typiska byggnader försvunnit i området. Detta innebär i praktiken att alla de f d torpen bör bevaras. De flesta torpen är s k sidokammarstugor, vissa har byggts till. På andra kan fönstren vara bytta, några har försetts med nytt fasad- eller takmaterial. De flesta förändringar bygger dock vidare på äldre traditioner. Exempel på äldre byggnadsdetaljer av värde är t ex knuttimmer, äldre panel (ofta med olika bredd på de underliggande brädorna), äldre grovkornig spritputs, spröjsade, okopplade fönster, enkupigt taktegel, slanka, utkragade skorstenar. Finns ekonomibyggnaderna kvar ökar det kulturhistoriska värdet, liksom om miljön är vårdad, t ex i form av en trädgård med äldre kulturväxter. Mindre gårdar berättar om det småskaliga jordbruk som bedrevs fram till andra världskriget. Sportstugorna representerar efterkrigstiden med ökad fritid och friluftsliv.

Byggnaderna kan förmedla kunskap om byggnadstraditioner och livsformer, men de kan också vara viktiga för landskapsbilden. Detta gäller t ex magasinet i allén vid Sundby, men även arbetarbostäderna "Slottet". Den f d konsumbyggnaden har ett symboliskt värde för lokalbefolkningen, där "Västra Ryds konsumtionsförening" kan räknas till folkrörelserna.

Den kulturhistoriska värderingen redovisas under bostadshuset (A) och inbegriper detta hus samt miljön med uthus. I enstaka fall har uthusen kommenterats separat. Värderingen har graderats i 1) Omistlig, 2) Värdefull och 3) Intressant. Värderingen bygger på en exteriör okulärbesiktning. Interiören har ej besiktigats. Begränsade arkivstudier har genomförts.

Källor och litteratur

Inventering 1965. Fortifikationsverket

Ekonomiska kartan 1951 och 1981.

Häradskartan över Bro härad 1860.

Olsson, Sören. Vandra i Upplands-Bro. Västra Ryd. Upplands-Bro kommun 1994.

Prenzlau-Enander, Gabriele. Upplands-Bro kulturhistoriska miljöer. Uddevalla 1991

Sandén, Börje. Det hände i Upplands-Bro. Borås 1994.

Sveriges bebyggelse: Landsbygden. Uppsala län del V. Uddevalla 1947.